

ב. שאלת דיחוי באיסורין; אכל שהצטמק ופחת מכשיעור טומאה או שיעור חיוב – האם נדחה לגמרי מדינו הקודם, ואם יחזור ויתפח הרי דינו כדין אכל קטן מעיקרא שתפח, או שמא לא נדחה לפיכך אם יחזור ויתפח – יחזור למצבו הראשון, להיות כשיעור. שאלה זו שנויה במחלוקת החכמים דלעיל, והוכיחו מן המשנה שאין דיחוי באיסורין הלכך אם חזר ותפח – חייבים עליו כמקודם. ואולם מדרבנן נידון לחומרא כדבר שיש בו שיעור, כדלעיל.

דפים נד – נה

צה. א. האם ניתן לתרום ולעשר גרוגרות על תאנים לחים או תאנים על גרוגרות, וכיצד משערים? ב. האם תרומות ומעשרות ניטלות באומדן או במידה? האם ניטלות במחשבה?

א. במקום שיש כהן, ניתן לתרום תאנים על גרוגרות לפי מנין, שכיון שיש שם כהן, תורם מן היפה (-) התאנים הלחות) ואעפ"י שאינו מתקיים. ואם אין שם כהן – אינו תורם, מפני שאינו מתקיים. מלבד אם רגילים באותו מקום לעשות התאנים גרוגרות – תורם, שהרי מתקיימות ע"י שיעשון גרוגרות. [לדברי רבי יהודה (תרומות ב,ו) וע"ש בפירוש הרא"ש ור"י קורקוס] לעולם תורם מן היפה, הגם שאין שם כהן. אבל סתם משנה דלא כוותיה).

והעמידו בגמרא דין זה בדברים הניטלים באומדן (כדלהלן), וכשמפריש תאנים לפי מנין – מפריש בעין יפה שהרי התאנים גדולים מן הגרוגרות. אבל מעשר שצריך להיות עשירית בדוקא, לא יותר – הרי נפח התאנים שמפריש גדול יותר מעשירית הגרוגרות.

וצריך ליטול לפי מידה ולא לפי מנין. אולם אפשר שלדעת רבי יוסי, לפי מה שאמרו לבסוף 'שאני גרוגרות הואיל ויכול לשלקן' – אין כאן ריבוי במעשרות, שהרי הגרוגרות נידונים כפי נפח התאנים.

גרוגרות על תאנים; כשכהן מצוי – אין לתרום, כיון שהגרוגרות פחות יפים. וכשאינו מצוי – תורם [מלבד לדעת ר' יהודה שלעולם תורם מן היפה, כנזכר].

וכשהוא תורם גרוגרות על התאנים – תורם לפי מדה. [ואף אם היינו משערים כפי המצב הראשון, אין כאן ריבוי במעשרות – בתרומה שמפריש בעין יפה, יותר מכשיעור שחייב].

מדברי רש"י משמע שכשתורם לפי מדה – מותר לתרום גרוגרות על תאנים [במקום שרגילים לעשות גרוגרות מהתאנים], וכל הנידון בגמרא הוא בתורם לפי מנין. (ער"י קורקוס תרומות ב,ד בבאור שיטתו. וע"ע שטמ"ק ורש"י. וברמב"ם אין משמע כרש"י).

רבי אלעזר ברבי יוסי מסר בשם אביו שהיה מפריש גרוגרות על התאנים לפי מנין, כי סובר שהואיל ואפשר לשלוק הגרוגרות ולנפחן שוב, הרי הן נידונות כפי מידת התאנים.

א. הרמב"ם (תרומות ה,יח) פסק כת"ק. ובספר כפתור ופרח (כה) כתב שהלכה כרבי יוסי שנימוקו עמו.

ב. פסק הרמב"ם (שם), אם עבר ותרום תאנים על גרוגרות במדה או גרוגרות על התאנים במנין, תרומתו תרומה. ומשמע שהוא הדין גם לענין מעשר, וכן מבואר בירושלמי (תרומות ב,ב), ואעפ"י שיש להקפיד על השיעור – שאין זה בכלל מרבה במעשרות או ממעט. [ויש ללמוד ב'כל שכן' שאין לחוש לעשר תפוזים שקליפתם עבה על אלו שקליפתם דקה, ולהפך] (עפ"י מנחת שלמה קמה,א).

ב. תרומה גדולה – מהתורה דיה בחטה אחת, וחכמים נתנו בה שיעור לעין רעה, בינונית ויפה. וניטלת באומדן.

שאלות ותשובות לסיכום – מנחות ח"ב

מצוה באומד מבמדידה [שמתוך כך ירבה] (עתוס' כאן ובגטין לא; רמב"ן ורשב"א שם; רמב"ם וראב"ד תרומות ג, ד. ואפשר דמדאורייתא מצוה באומד משום 'נחשב' – ע' ירושלמי תרומות א, ד ובראשונים בגטין; קרית ספר ורדב"ז תרומות ג. וע"ע משל"מ ומרכה"מ שם). ואפילו כשמפריש במכוון יותר מן הנצרך – מותר (עפ"י תוס' כאן ובבכורות נה:).

ומרש"י (כאן ובביצה יג) ועוד ראשונים (מובאים ברמב"ן ובריטב"א בגטין לא ועוד) משמע שאם שוקל ומודד – עדיף יותר.

תרומת מעשר – לדברי אבא אלעזר בן גומל, ניטלת באומד. וחכמים חולקים וסוברים שניטלת במדידה ולא באומד. ואם נטל באומד והרבה, מעשרותיו מקולקלים.

אפשר שלדעת אבא אלעזר אין מצוה בדבר, אך אין קלקול (עפ"י תוס'). ואפילו מפריש ביודעין יותר מעשירית, כגון מפריש תאנים על גרוגרות לפי מנין – מותר (שם).

לחכמים, אם לא נתכוין להוסיף אלא אומד עשירית – התוס' צדדו דשפיר דמי. ויש חולקים (עתוס' כאן ובבכורות נז: רמב"ם ועוד).

ואין בכלל זה כשאומר בפירוש שהתרומה תחול על 'אחד ממאה', הגם שהוא מפריש יותר (עפ"י מעדני ארץ).

מעשר – במידה ולא באומד, שאילו יפריש יותר מעשירית, הרי היתר על המעשר אינו מתוקן שנשאר בטבלו. אבל שאר הפירות מתוקנים. [ולדברי רבי יוסי ברבי יהודה (בכורות נח) המעשר כתרומה וניטל מאומד].

וכתבו התוס' שגם לדעת אבא אלעזר בן גומל כשר להפריש מאומד. אך לא במעשר שני ומעשר עני.

במקום אחר (בכורות נט.) נסתפקו התוס' האם אפשר להפריש מעשר מאומד, כאשר מתכוין לאומד יפה ולא להרבות.

התרומה ניטלת במחשבה, בין תרומה גדולה בין תרומת מעשר.

א. כתבו התוס' שגם חכמים מודים לזה. ודלא כמשמעות דברי רש"י בבכורות שחכמים חולקים עכ"פ בתרומת מעשר, ואולי אפילו בתרומה גדולה.

ב. רש"י כאן, וכן התוס' (כאן ובבכורות) נקטו שמועילה מחשבה גרידא, ללא דיבור וללא מעשה הפרשה. וכן דעת הרבה ראשונים (בשבועות כו: ובגטין לא; רמב"ם תרומות ד, טז; יו"ד שלא, מו). ואולם מרש"י במקום אחר משמע שצריך דיבור (ע' בדבריו בבכורות נט. וברש"י ש. וע' גם תורי"ד שבת קמב; פני יהושע גטין לא. שבט הלוי ח"ב קפה). ויש סוברים שבתרומה דאורייתא צריך מעשה הפרשה ואז מועילה מחשבה ללא דיבור (כן כתב שער המלך תרומות ד, טז בדעת הרמב"ם; ראבי"ה יבמות תקלו. ועתוס' חולין ז. רשב"א קדושין מא. וע"ע: דבר אברהם ח"א טז, ה-יב; שבט הלוי ח"ב קפה).

ג. במעשר, יש אומרים שמועילה מחשבה בכל המעשרות (ע' שטמ"ק ביצה לה. וכ"מ בשו"ע הגר"ז תנו, יח. וכ"כ בספר דבר אברהם ח"א טז עפ"י הרמב"ם). ויש אומרים שאין מועילה ללא הפרשה (עתוס' גטין לא. ובכורות נט. מאירי שבת קכו בשם 'ש מפרישים': קרית ספר מעשר ז). וכתב החזו"ן-איש (דמאי טו, ה) שאעפ"י שיש צדד שמועילה, ראוי להחמיר בדבר כיון שאינו מפורש (וע"ע כלי חמדה תרומה דף קל; שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב קלה; שערי תורה ח"א סה, יא; ערוה"ש העתיד תרומות סה, ב; דובב מישרים ח"א כו.).

דף נה

צו. כיצד לשים את המנחות?

כל המנחות גילושות בפורשים (שכך יפה לעיסה. מפרשים) ומשמרן שלא יחמיצו (מצה תהיה – החייה, כלומר הכשירנה ושמרה. גג. ורש"י).

כתבו התוס': מנחת מאפה תנור של יחיד, הואיל ואין נותנים בה שמן קודם הקמיצה, למאן דאמר כלי יבש לא נתקדשו הרי לא נתקדשה בכלי בעודה עיסה הלכך לישתה נעשית בחוץ ואינה ב'מקום זריזין', לפיכך אין לשים אותה בפורשים משום חשש חימוץ. ואולם לחם הפנים, אעפ"י שגילושו בחוץ אין לחוש בו לחימוץ משום שהוא של ציבור. ומדברי הרמב"ם (מע"ק יב, כא; תמידין ת, ז) יש ללמוד שגם לחם הפנים, כיון שנאפה בחוץ אין לישתו בפורשים. וצ"ע (ועפ"י זבח תודה). האם לותתים החטים למנחות – ע' בפסחים לו.

צו. כלל ופרט או פרט וכלל המרוחקים זה מזה, כיצד הם נדרשים?

לדברי רבי אפטוריקי, כלל ופרט המרוחקים זה מזה – אין דנים אותם ב'כלל ופרט', אלא נדרשים ב'דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד' – ללמד על הכלל כולו [או בא לרבות דבר מה הדומה לפרט. ע' סנהדרין מו רע"א וברש"י ותוס'].

אין חילוק אם הכלל נכתב לפני הפרט המרוחק, או להפך.

לדעת רבא (בגדה לג.) [דלא כאביי] דנים ב'כלל ופרט' אפילו מרוחקים (וכן פרשו בב"ק פה: את דעת בן עזאי, דלא כרבי). ופרשו התוס' (ור"ש משנאץ בפירושו לתו"כ צו טו, ג) שזה דוקא בענין אחד כלומר בפרשה אחת [או בכגון עשרת הדברות שביתרו ובואתחנן שחשובים כענין אחד. עתוס' פסחים ח:], אבל בשני ענינים – אף לרבא אין דנים. ואפילו באותה פרשה, כאשר הם מופלגים וענין אחר מפסיק ביניהם, מודה רבא שאין דנים (ועפ"י תוס' כאן ובב"ק פה. וע"ע בשפת אמת).

העמדת משנה בשתי אוקימתות או באוקימתא אחת ואליבא דתרי תנאי, הי עדיף – ע' בקדושין סג.

דפים נה – נו

צח. על אלו פעולות מתחייבים משום חימוץ מנחה?

המחמץ את המנחה, הלש, העורך, המקטף (– מחליק פניה במים) והאופה את העיסה המחומצת; הן את החלק הנקטר על המזבת, הן את שירי המנחה (לא תאפה חמץ חלקם) – חייב מלקות משום לא תאפה חמץ / לא תעשה חמץ. לכך יצאה אפיה מן הכלל, ללמד שחייב על כל מעשה יחיד. ואעפ"י שכבר נתחמצה מקודם ונפסלה, חייב על המשך הפעולות, כדלהלן נו:).

התוס' נקטו שאין חייב על כל מלאכה ומלאכה אלא אם התרו בו על כל אחת ואחת [והוא הדין באותה מלאכה עצמה כגון אפה ואפה, חייב לפי מספר ההתראות]. ובספר טהרת הקדש צידד שחייב על כל מלאכה בפני עצמה אפילו בהתראה אחת, כעין מלאכות שבת ושאר איסורין מחולקים. וכן משמע בפירושו המיוחד לר"ש חסיד על תורת כהנים (צו. מובא בכנסת הראשונים).